

Nordtman

Detta arbete grundar sig på det jag skrivit ihop i fyra artiklar (Rasmus Jönsson I-IV) i slutet av 1980-talet för att kanske få in i någon tidning. Det fick därför från början en viss journalistisk stil. Nu har jag satt ihop delarna till en enda artikel och gjort ändringar och tillägg efter nya fynd och bearbetningar genom åren, samt gett dem en lite personlig inramning. Det är särskilt den tredje och fjärde delen som på grund av dessa blivit omarbetad. Jag har också lagt till noter, bilder och bilagor. Forskningen om släkten Nordtman har följt mig genom åren, och jag har vid flera tillfällen skrivit och föreläst om den. Det känns som om det nu behövs en sammanställning. Som komplement för översikt och fler detaljer finns ett ättlingaverk i fem generationer utgående från den äldste, Jens Christensen (finns med i nätversionen via oosf.se). Förkortningar hittas på sista sidan (=källorna, där de inte skrivs i sin helhet i texten).

Rasmus Jönsson I

Krig och fred

(vad som hände på Nortagene sommaren
1678)

Fredagen den 19 juli 1678 på morgonen vaknade häradshövdingen över Västra Hisingen Rasmus Jönsson och hans hustru Inger på Nortagene av ett extra kraftigt oväsen på gården. Det var den tyske generalmajoren i dansk tjänst Hans Friedrich von Levetzow som med fyra regementen ryttare gjorde sig klar för reträtt. Man hade fått reda på att den svenska armén samma morgon landstigit på Hisingen. Danskarna hade legat i Nortagene sedan den 30 maj. Med så mycket folk, hästar och vagnar hade den mesta säden i "hafwen och ingierdet" blivit nertrampad och förstörd. En soldat hade inkvarterats i huset hos Rasmus och Inger. Idag skulle det bli än värre.

Generalmajorens kock Christen kommenderades med två ryttare att proviantera för färden över Inland mot Uddevalla. Han gick in i stugan till den gamle häradshövdingen och meddelade att han fått order om detta. När Rasmus protesterade hotade Christen honom, så att han måste fly ut i bergen för att rädda livet. De for nu fram "med vrede och våld" och fyllde sina säckar med kött, fisk, bröd och mjöl. Ölet i källaren tappades i tunnor. Även köksredskap och dukar tog man med sig. Allt lastades på två av gårdens kärror. Rasmus hästar spändes för

kärrorna och hans dräng tvingades följa med över till Inland och vidare upp mot Uddevalla.

Inte ens hustru Inger förskonades. Man tog hennes bästa kläder och pengar som hon hade sparat. Även Inger hotades till livet. Hon tänkte på hur danskarna några dagar före hade mördat grannen Ole Larsson i Kärra och blev "af slig förskreckelse helt av sig kommen, undkom fra de myrdere neder i skofwen och skiulte sig, och hennes piger och drenger af redsel undkom med henne och skiulte hener i buskene, ty hon var gruelig besvimmet" så länge de "ogudelige tyranner" for fram. Det dröjde länge innan hon "kom något till pass igjen".

När kocken dragit ut genom porten fick de officerare och ryttare som hållit vakt åt göteborgshållet order om att plundra och förstöra husen, vilket de också "ivrigt och hastigt" gjorde. De högg sönder dörrar, kistor och annan inredning och rövade med sig guld, pärlor och "sköna klenoder", silver, koppar, kläder, silkes- och sammetstyg, lakan, dukar och servetter. Detta lastades på danskarnas rustvagnar, tillsammans med tre gevär och ett nytt betsel och vagntyg med mässingsbeslag. Häradskistan bröts upp och häradssigillet bortrövades.

Vakterna beordrades också att ta med sig häradshövdingens boskap. Det var 32 djur "av rätte hållanske slaget", som nu drevs på landsvägen till Ragnhildsholmen vid Kungälv där danskarna hade sina skepp. Två av Rasmus

tjänstepigor följde efter och försökte vid framkomsten få tillbaka en del av dem, men nekades. De stannade till lördag kväll och tvingades åse hur danskarna slaktade djuren och förde köttet till skeppen.

Så småningom återsamlades makarna och tjänstefolket. På söndagen hade man anledning att i kyrkan tacka för att man i alla fall fått behålla livet. Kontakt togs med barnen som nu levde på olika håll i Västsverige. Tillsammans planerade man hur man bäst skulle gardera sig för framtiden. På måndagen gick man till riksamiralen Gustav Otto Stenbock som upprättat huvudkvarter på Hisingen mitt emot Bohus fästning. Han skrev under ett dekret att ingen, vem det vara månne, skulle tillåtas "taga något af det lilla öfrige som han än kan hafwa igen" eller "tillfoga honom något men eller forfang i någon måtto", varken officerare eller "den gemena soldatesken". Om så ändå skedde, skulle utmätas vederbörligt straff.

Rasmus ene svärson, regementsskrivaren Björn Grönman, satte under tisdagen i veckan efter ihop en skrivelse om de timade händelserna med en bön om ersättning för det förstörda. Den var avsedd att företes vid nästa ting. Summan värderades till omkring 2.500 riksdaler, ungefär 1,1-2,5 miljoner kronor i nutida mynt, beroende på hur man räknar. Även om man hade tagit till vid värderingen var Rasmus säkert en av de förmögna på Hisingen.

Ting hölls i Bönröd den 14 oktober, då detta lästes upp. Skriften hade titeln "Den elendiges bön – som er bedröfwet och udöser sitt klagemål for Herren". Tretton män från trakten kring Nortagene vittnade att det var sant, och det underskrevs av sju nämndemän. Rasmus använde sedan detta dokument i högre instans för att få ersättning, men verkar inte ha fått det. Ännu 1691 krävde han ersättning för den slaktade boskapen.

Det var inte bara Nortagene som ruinerades under kriget. Redan 1676 hade en gård i Tagene hemsökts av danskarna. Och 1678 klagade flera gårdsägare över att ha fått sin egendom förstörd. En var klockaren Jacob Henriksson i Aröd i Backa. Han var en av Rasmus svärsöner. Även byborna i Rönning och Ellesbo i Kungälv's landsförsamling (senare

kallad Rödbo) var drabbade, liksom den stackars mannen i Kärra som mördades.

Kriget 1675-79 var ett revanschkrig för Danmark som hoppades få tillbaka det man förlorat vid freden i Roskilde 1658, bland annat Bohuslän. Det lyckades nu inte. Under detta krig härjades delar av Bohuslän och Skåne. Snapphanar var verksamma i gränstrakterna, främst i Skåne men även i Halland och ända uppe i Bohuslän. Hisingen var som oftast den del av Bohuslän som blev mest lidande. Detta kan ses av att det inte upprättades några skattelängder dessa år. Det gick inte att ta ut någon skatt, varken in natura eller i pengar. Dessutom behövde man ju det lilla som var kvar för att skaffa nytt utsäde och redskap och bygga upp hus och lador. Ändå var det många som måste sätta sig i skuld hos borgarna i städerna i närheten.

Händelserna sommaren 1678 beskrivs i Västra Hisings härads dombok. Citaten är lätt friserade. Jag har skrivit av allt i de bevarade domböckerna från det första året 1658 och till det år då kyrkböcker började föras, 1684. Åren 1685-1784 har jag bara tagit med det som berör Öckerö, Torslanda och Björlanda. Händelsen ovan är kortfattat refererad i Sävens sockenbok¹. Om Rasmus Jönsson och hans släkt finns mycket mer att säga, och detta skall behandlas i följande delar.

Rasmus Jönsson II

En man i kungens tjänst

(och fastighetsaffärer på 1600-talet)

I del I har berättats om vad som hände härads hövdingen Rasmus Jönsson i Nortagene i Säve sommaren 1678. Gården blev ruinerad av danskarna under kriget. Men vem var nu denne Rasmus Jönsson? Jo, han var bland annat en av den nu talrika släkten Utbults anfäder på mödernesidan och han var farfar till kaparlöjtnanten Per Nordtman på Öckerö. Jag har lyckats hitta sambandet genom att Pers far Jacob Rasmusson på Öckerö bevisligen var son till Rasmus Jönsson. Rasmus

---

¹ Och senare, mera utförligt, i min bok "Havet var vårt liv (1995).

sannolike far kyrkoherden i Foss Jens Jessen kan sägas vara stamfadern för släkten Nordtman, även stavat Nortman, då han var den förste att använda detta namn när han vid universitetet i Köpenhamn kallade sig "Nortmannus" för att visa att han kom från Norge. Han var enligt Skarstedts herdaminne son till lagmannen i Viken Jens Christenssen. Mer om dessa samband kan läsas nedan. Per Jacobssons ende till vuxen ålder överlevande son Påvel var den siste i den här grenen att bära namnet Nordtman (1727), då han inte hade några kända barn.

Rasmus Jönsson levde under en mycket händelserik tid i Bohuslän med flera krig, försvenskning efter freden 1658 och en livlig handel och sjöfart med många kontakter med övriga nordiska länder, Tyskland, Holland, England, Spanien och andra. Rasmus var en trogen kungens tjänsteman och fick goda vitsord vid sin avgång, och han var mycket mån om sin familj. Han var stolt till sin natur och ville göra rätt för sig. Men han var också en man med ett hetsigt humör och en, vad gäller att samla rikedomar, mycket nitisk person som kom att figurera i domböckerna otaliga gånger. Ja, han är den enskilde person som upptar mest utrymme där under nästan 40 års tid.

Ett studium av Rasmus Jönsson ger alltså en inblick i 1600-talets Bohuslän på ett levande och personligt sätt. Man hittar samband med många släkter i Bohuslän. Man hittar också en del slående likheter med nutida företeelser. I dessa artiklar kan dock bara en bråkdel av allt redogöras för. Det blir i alla fall mycket mer än vad som tidigare skrivits om honom. Händelsen 1678 nämns kortfattat i Säves sockenbok. Köpet av Hede refereras i Björlandas sockenbok. I Kungälv's jubileumsskrift (1000 år) får vi veta hur Rasmus förlorade tre gårdar i Kungälv 1671 när den övre delen av staden skulle raseras för bättre försvar mot fienden.

Rasmus Jönsson var slottsfogde på Bohus 1649-58 och ridefogde på Hisingen under samma tid. Dessa tjänster hörde ihop. En fogde var kungens befallningsman och länsmannens representant i varje härad. På

Bohus var fogden slottsherrens ställföreträdare. Under Rasmus tid var det Ivar Krabbe. Slottsfogden hade tjänsterum på slottet men bodde inte där. Arbetsuppgifterna gällde försvar och administration. Han såg till att skatter inlevererades. Ibland måste de drivas in. Han fick ansvara för slottets drift och underhåll. Det finns många bevarade räkningar som Rasmus skrivit under. Bland annat betalade han skarprättaren för en avrättning 1656. Det var en kvinna som skurit halsen av sitt tre veckor gamla barn. Hon blev nu halshuggen och avhuggen den högra handen, vilka delar sedan sattes upp på en påle till allmänt beskådande och varnagel.

En ridefogdes uppgifter motsvarade slottsfogdens, men på landet. Han var kronans representant för dess gårdar och fäste ut lediga gårdar till nya ägare, inkrävde skatter och böter och satt i rätten å kronans vägnar. När Bohus blev svenskt 1658 var Rasmus tvungen att avgå som slottsfogde, men han fortsatte att vara "befallningsman" på Hisingen till i september 1669. En ridefogde i Norge borde motsvara kronofogde i Sverige. Som fogde hade Rasmus att göra med skatteindrivning, beivrande av husmäns olaga flyttning och bönders skjutsvägran. Han hade hand om kungliga resolutioner och gav bevis på köp av kronogårdar. Han kunde vara fullmäktig för personer som köpte gårdar. Det var inte länge Rasmus fick vara "pensionär". Han kallades in som häradshövding hösten 1672 till vintern 1673 och sedan igen 1676-81 (se nedan). Häradshövdingen (som motsvarade borgmästaren i en stad) var den som skulle se till att ting hölls och han hade en delegerad häradsmästare som ledde tingsrätten som domare. Under svensk tid var häradsmästaren den förnämste av nämndemännen. Det dröjde ända till 1684 innan rättsväsendet hade försvenskats fullt ut. Under dansk tid kallades häradsmästaren sorenskrivare. I domboken för Västra Hisingen sägs Rasmus 1678 ha varit fogde i 29 år och (samma år) fogde och skrivare i över 40 år². Man skriver det så också så här: "under dansk tid bara sorenskrivare... nu häradshövding". Rasmus kallades fogde i många år efter 1658, ofta när han satt i rätten.

---

² Kanske slotts- eller sorenskrivare i 10 år först.

Den 26 september 1660 satt Rasmus i Nortagene och författade ett brev till läns-herren å allmogens och hans egna vägnar. Kriget som slutade 1658 hade inneburit svåra umbäranden för Hisingsborna. Inte nog med att fienden hade härjat, man hade också varit tvungen att ha ett antal tyska ryttare inkvarterade. Det rörde sig om fyra man med häst i varje gård, och det säger sig själv vad det innebar för gårdsägarna. Rasmus kunde inte få ut någon skatt som resterade från den danska tiden och som nu skulle överföras till den svenska kronan. Han skulle bli tvungen att ta till utmätningar, vilket gav honom samvetskval ("onde cor", ont hjärta).

År 1674 fick Rasmus på begäran vitsordet av tinget och allmogen att han varit ärlig och rättskaffens, en rättrådig domare och en from och behaglig kronans tjänare som härads-hövding 1672-73. Man tackade för en "god yndelig umgängelse". På tinget den 14 mars 1678 upplästes kung Carls (XI) fullmakt för Rasmus att vara häradshövding över Hisingen med underskrift den 9 maj 1676. Där togs i beaktande "den flit och trohet" som "ärlig och välförståndig Rasmus Jönsson" visat dittills under sin tjänst som befallningsman. Han tjänstgjorde till 1681.

Vad Rasmus gjorde före 1649 då han tillträdde sin tjänst som slottsfogde på Bohus och slog sig ner på Nortagene, har inte varit möjligt att få fram. Men han kan ju inte ha blivit slottsfogde från ingenting och var säkert inte purung. Kungälv med Bohus slott och fästning var Bohusläns residensstad. Slottsfogden och ridefogdarna var länets mäktigaste personer näst efter länsherren. Men Rasmus hade också andra uppdrag, tidvis under samma period. Han var kyrkvärd i Säve och Backa 1656-74 och hade då kyrkotiondet om hand. Efteråt blev det bråk om det, då Rasmus tydligen inte drivit in tiondet av alla utan resterade med en del vid redovisningen. Detta inkluderade hans egna gårdar. Han avgick inte heller frivilligt, även om han sagt sig vilja göra det. Han ansåg sig utsatt för en komplott av efterträdaren och kyrkoherden. För att visa vem som bestämde tog han kyrknyckeln en söndag efter gudstjänsten och låste porten, varvid tre män av misstag blev inlåsta. Han

upptäckte det snabbt och släppte ut dem och de gjorde ingen sak av det.

Lönen för sin fogdetjänst fick Rasmus under den danska tiden i form av skatten av två kronogårdar; Hovgården i Björlanda och Marieberg i Ytterby. Under svensk tid hade han som lönegårdar Klockaregården i Kärra i Säve i stället för Hovgården och två gårdar i Fåglevik med en gård Halvorsäng i Björlanda i stället för Marieberg. Senare var även Österslätt och Käringetorp i Säve och Hede i Björlanda lönegårdar. Fogden fick också årlig lön och resepengar, 260 riksdaler. Man kan dessutom räkna livstidsfriheten från skatt av den egna gården Nortagene som en löneförmån. Som kyrkvärd i Säve åtnjöt han skatterna av en gård i Tagene, och i Backa en gård i Lärje.

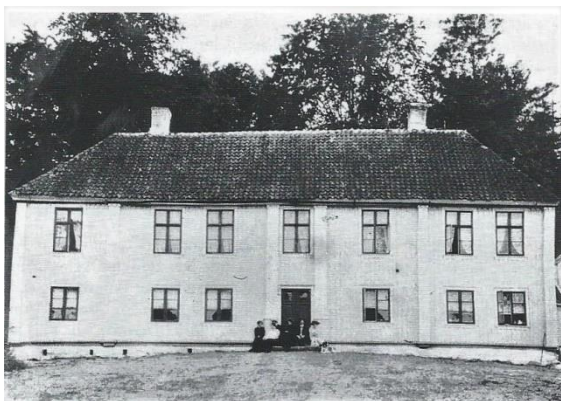
I och med detta kommer vi in på Rasmus Jönssons gårdsaffärer. Han bodde i Nortagene. Gården nämns i jordeboken redan 1568, som en ödegård under Kärra. Namnet betyder inte att den var en del av Tagene by, utan att den bildats som en uppodling ("taka") norr om byn. Den kallades också Nortaka, liksom Tagene kallades Taken. Gården låg vid "Kongeveien" mellan Köpenhamn och Oslo³. Den var på ½ mantal⁴, varav en tredjedel var skatte. Den ägdes av Rasmus som köpte den och betalade första tagan (uppbud) av tre den 27 januari 1647 och fick köpe- och skötebrev den 14 december 1652. Tidigare det året hade han fått lagfart av Ivar Krabbe på de andra två tredjedelarna som ägdes av kronan och kyrkan. Det blev rättssak ända upp i lagmansrätten om de olika delarna. Rasmus ansåg att han ägde alla tre, men det dömdes så att Rasmus visserligen fick bruka de två tredjedelarna kronojord under sin livstid, men de förblev i kronans ägo. Skatten behövde han inte betala, då det var en löneförmån. Stöd för att få disponera gården hade Rasmus i kungabrev från 1656 (Fredrik III av Danmark) med stadfästelse efter övergången till Sverige 1658 och 1667⁵ (Carl X och Carl XI).

---

³ Se kartan i bilaga 5.

⁴ En del av Nortagene bestod av jord från två gårdar i grannbyn Kärra.

⁵ Kallas i brevet i kopieboken "Erasmus Jönsson".

Figur 1. Nortagene 1921. Från boken "Kärra genom tiderna" av Bengt Elling. Någon äldre bild har jag inte lyckats finna. Huset på bilden är troligen mycket likt det ursprungliga. Från 1804 finns en beskrivning av fastigheten, där det framkommer att huset hade två våningar och var brädbeklätt och målat. Det var 21 meter långt och hade 3-4 rum på varje våning. Två flygelbyggnader fanns. Till gården hörde en stor ladugård med plats för 41 nötkreatur, samt diverse mindre ekonomibygnader. Fem torp. Åker och äng utgjorde 60 hektar. Mot landsvägen växte en flera hundra meter lång hagtornshäck.

Efter Rasmus död såldes Nortagene till rådmann Jacob Utfall i Göteborg. Dessa släkter skulle senare sammansmälta genom giftermålet mellan Rasmus sonson Per Nordtman och Jacob Utfalls systerdotter Anna Lisa Böcker.

Rasmus Jönsson bebyggde Nortagene "från öde". Det fanns inga byggnader där när han köpte gården. Han lät bygga ett ståndsmässigt hus på skattedelen som han ägde själv och en lindallé ner till Kungsvägen⁶. Troligen var huset stort och herrgårdslikt. Rasmus anlade själv en trädgård⁷ och en kvarndamm. Denna damm gjorde att övriga kvarnar i närheten svämmade över och saken kom upp i rätten. Dammen fick dock vara kvar. Åren 1662 och 1677 fann Rasmus anledning att på tinget fridlysa den lilla skog som fanns på gården. Åkern var ganska mager och ängen delvis sank, men gården kunde ändå hysa 32 nötdjur. De hade tagits hem från Holland som kalvar. Man ansåg att korna där var de bästa. Men som vi sett blev de kor han hade under kriget 1678 bortförda och slaktade av fienden.

⁶ Det skall enligt en tidningsartikel 2012 finnas kvar en mäktig stubbe efter en lind som minnesmärke efter denna allé, när man nu gjort en rondell där.

⁷ Enligt jordrannsaking 1685 (bilaga 4). En trädgårdsmästare Tillroth skall ha bott på Nortagene och anlagt den. Det är dock fel, då det ju bara var Rasmus som bodde där och hade tagit upp gården från öde.

Han sökte ersättning för dem ännu 1691. Tyvärr skötte inte han (bilaga 4) och senare ägare gården så bra. I en bouppteckning från 1736 heter det att husen var ruttna och taket nerfallet. Så småningom restaurerades det dock och blev satt i ståndsmässigt skick.

Odlingsmarken var inte stor. Rasmus nöjde sig därför inte med det som hörde till Nortagene. Kanske han också ville investera pengar. I alla fall höll han ständigt på med affärer för att utöka arealen och samla ägor till större brukningsenheter. Han var inte alltid så noga med metoderna. Ofta fick han svara för sig i rätten, och mer än en gång blev han tvungen att låta ett köp gå tillbaka eller böta för egenmäktigt förfarande. År 1669 köpte Rasmus Karlsbogården i Tagene i Säve, vilken han testamenterade till sin hustru strax före sin död. Hon skulle få behålla den så länge hon levde. Övriga gårdar som Rasmus ägde eller arrenderade en längre eller kortare tid var i Björlanda Hede, Fåglevik och Halvorsäng, i Säve Askesby, Österslätt, Käringetorp, Kärra och en annan gårdspart i Tagene än den ovan nämnda, samt i Backa Lärje, för att inte nämna alla ängar runt Nortagene som han intresserade sig för.

Hede i Björlanda köpte Rasmus av hustru Malin på Högen 1652. Hon var av lågadelssläkten Dalepil till Ström i Hjærtum. Fåglevik och Halvorsängen hade Rasmus som löneboställen. Efter hans avgång övergick de till en annan tjänsteman, vilket Rasmus inte accepterade utan klagade över vid tinget. Askesby såldes några år efter köpet till häradsdomaren Erik Andersson i Hovgården. Sonen till denne, Petter Eriksson Hovgård, råkade ut för Rasmus skarpa tunga 1676-77, då de var uppe i rätten om en skuld. Den unge Petter Hovgård anklagade Rasmus för att vara en partisk domare, vilket Rasmus besvarade med frågan: "Är du nyss kläckt"?

På 1660-talet tvistade Rasmus med Mats Nilsson i Tagene, efter det att han hade kommit över 1/6 mantal där, byggt ett hus och inhytt en husman. Mats gjorde anspråk på gården, speciellt som han hade blivit vräkt från den han då bott på. Han fick så småningom rätt mot Rasmus, även om

ärendet måste ända upp i lagmansrätten. Kärraborna kom Rasmus inte överens med heller. Han ville vid olika tillfällen ha ängar i Rånteröd, Hamragården och Västergården. Tvisterna gick mest ut på att Rasmus tillägnade sig kronoängar och lade till Nortagene, vilka de andra brukat sedan länge. Här förlorade han, liksom i fråga om skatteängen kallad Simons äng där köpet förklarades ogiltigt: en fogde fick inte köpa skattejord i sitt distrikt.

En äng mellan Göpås och Nortagene upptog mycket av Rasmus tid och kraft (liksom deras som han tvistade med). Detta ärende gick ända upp i lagmansrätten och därefter hovrätten. Rådmannen i Göteborg Arvid Gudmundsson gjorde anspråk på den, men Rasmus tyckte den låg lämpligt till för att införlivas med hans ägor i Nortagene. Självsvåldigt inhägnade han den åt sig och stängde därmed en gammal färväg för grannarna. Det blev häradssyn på platsen, och Rasmus och Arvid skällde på varandra. För sitt tilltag måste Rasmus böta och återöppna vägen. Brotsrubriceringen var olaga bemäktigande och vägrov. Inte nog med detta. Under tvisten framkom att Rasmus gjort sig skyldig till urkundsförfalskning. Han hade ändrat i kyrkboken och skrivit till namnet Göpås vid ängen (som kyrkoäng). När Arvid Gudmundsson beskyllde Rasmus för detta, sade Rasmus att det var en skälm som skrivit in det i hans namn. När han förstod att han inte skulle kunna slingra sig ur det, sade han att det var en ärlig karl som gjort det.

Ängen i Lärje som Rasmus gjorde anspråk på började han slå höet på och föra bort, och de gamla husen som stod där tog han ner och förde hem till sig. Därefter byggde han nya och fordrade högre arrende av husmannen. Naturligtvis skulle han inte kunna gå fri från sådant. Den enda gården förutom Hede som Rasmus inte tvistade om var Trädet i Säve, vilken han upptog av öde och satte i stånd.

Alla böter och ersättningar, liksom all tid och energi som tvisterna tog, gjorde tillsammans med Nortagenes ruinerande i kriget 1678 att Rasmus Jönsson fick det allt svårare med ekonomin. De sista åren var han hårt trängd

av fordringsägare, och utmätning skedde vid åtminstone ett tillfälle. År 1684 blev Rasmus dömd att betala resterande kyrkotionde, trots att han hänvisade till att allmogen och han själv blivit ruinerade under kriget och att han köpt en altartavla till kyrkan för en del av pengarna. Sonen Jacob på Öckerö hade lovat betala skulden, men Rasmus befriade honom från löftet året därefter och sade att han nog skulle kunna betala sina skulder själv. Det gjorde han genom att försöka driva in arvet efter sin avlidna dåvarande hustru och genom att pantsätta Karlsbogården. År 1688 hotades han av utmätning om han inte betalade en skuld till räntmästaren Niclas Holst på 162 daler courant⁸. Det blev utmätning. Året därefter krävdes Rasmus på styvdottern Brittans innestående arv, eftersom hon hade råkat i ekonomiska svårigheter. Kanske för att klara detta krävde Rasmus 1690 ett stort antal bönder på Hisingen för resterande skatt, en del efter så lång tid som 30 år. Det var ett desperat försök att få in pengar och lyckades inte eftersom det mesta var preskriberat.

Som avslutning på sin långa bana i rätten, både som dess högste ämbetsman och som kärke eller svarande, fick Rasmus ett eget ting ("extraordinarie") den 21 april 1691 i Färjestaden på Hisingen. Det var en gammal bruten man, stödd på sin käpp, som steg fram inför de församlade. Rasmus var "mycket av sig kommen". Innerst inne fanns dock ett uns av kämpaglöd kvar, men kampen var fåfäng. Han drog upp nio olika saker som han ansåg sig böra få ersättning eller annan upprättelse för av landskamreraren vid länsstyrelsen Anders Holst. Det gällde utmätt boskap, förlusten av Fåglevikshemmanen, resterande lön och annat. Rasmus hade inga giltiga skäl utan måste göra avbön och ersätta Holst med 40 riksdaler. Endast ett år senare var Rasmus död.

Sammanfattningsvis kan man beskriva Rasmus Jönsson som en duktig men stridbar kungens befallningsman. Han innehade sitt fogde- och domarämbete ovanligt länge, sammanlagt i minst 26 år och skötte det enligt officiella vitsord troget i gott samarbete med

---

⁸ Halva värdet av riksdaler.

allmogen. Emellertid kom han inte särskilt bra överens med sina grannar och inte alltid med sina barn, speciellt under senare år. Hans humör var häftigt och hans tunga ofta elak. År 1681 dömdes han till böter för slagsmål på tingsplatsen. Det gällde en slaktardräng från Göteborg. De två kom i träta och Rasmus kallade honom skälm. Han började då dra Rasmus i håret och slå honom. Rasmus slog honom därför i huvudet med sin käpp. Hans fastighetsaffärer är redan berörda. Han försökte med lagliga och olagliga medel tillägna sig mer mark. Men han var också godhjärtad och kunde låta bli att kräva in skatt om bönderna hade det svårt. Han fick samvetsqual när han fick befallning att driva in skatt 1658 efter kriget. En gång lånade han ut en anseelig summa pengar till Olof Torgersson i Låssby Knappegård i Björlanda. Denne hade begått äktenskapsbrott och måste böta. Man gjorde utmätning men fick ändå bara ut 7 ½ riksdaler. Straffet för sådant var oftast 80 riksdaler. Olof kom därför i ekonomiska svårigheter och måste försöka låna.

Som yngre var Rasmus skickligare i rätten och fick ofta som han ville. Knep som han tog till när han blev stämd var bland annat motstämning och påstående om olaga stämning. Någon gång uteblev han från tinget, och ett par gånger rev han den skriftliga stämningen. På senare år gick det sämre, trots vana vid tingsprocedurerna. Han kan ha blivit orkeslös och lite glömsk. År 1671 blev Rasmus lurad att betala en skuld som han inte tänkt sig. Han ville sälja en ox i Göteborg. Den tilltänkte köparen var inte hemma, men grannen tog hand om oxen för en skuld som Rasmus hade till honom⁹. Rasmus var stolt till sinnet. Han accepterade inte alltid beslut som gick honom emot, och han ville helst inte ta emot hjälp när han var i ekonomisk knipa. Att han var självständig har vi sett av det ovanstående. Han kunde vara kvick och humoristisk. Som gammal blev Rasmus ganska misstänksam av sig.

---

⁹ Rasmus levererade tydligen nötkreatur till Göteborg. I kämnärsrätten (underrätten) finns 1672 ett par mål om en ox och malt och råg som han krävde betalning för. Oxen efterskänktes för fattigdoms skull.

Så här kan vi få en bild av en person som levde för mer än tre hundra år sedan. Det är en ovanligt komplett bild som det kan bli i fråga om en person som figurerar mycket i domböckerna. Kanske haltar det något till hans nackdel, vilket är naturligt med tanke på källmaterialet, men jag har också tagit fram det positiva som finns där. Rasmus Jönsson var min farfars farmors farmors morfars farfar. Det är roligt att kunna lära känna en så tidig ana så väl, även om det inte gäller en helt exemplarisk person. Men vem är väl det? Många andra nu levande personer härstammar från Rasmus Jönsson som på sin tid var en av de mäktiga männen i Bohuslän. Släkten Utbult har nämnts, liksom ättlingarna till Per Nordtman. Rasmus Jönssons härstamning, familj och syskon skall redogöras för i nästa del.

Rasmus Jönsson III

En stridbar man på Hisingen och hans familj

(bland lagmän och präster i 1600-talets Bohuslän)

Jag har i tidigare delar gått igenom Rasmus Jönssons yrkesverksamhet, förtroendeuppdrag och fastighetsaffärer och gjort en beskrivning av honom som person. Han kom till Bohus och Hisingen i mitten av 1640-talet. Men vem var han och var föddes han? För att försöka kunna säga detta har jag gått igenom alla bevarade källor och kan besvara denna fråga. Att han var far till nämndemannen på Öckerö Jacob Rasmusson är helt klart enligt domböckerna från Västra Hisings härad. År 1685 3/7 var Rasmus Jönsson uppe i rätten om en skuld till Säve och Backa kyrkor, för vilken "hans Sohn Jacob Raßmußon på Öckrö" gått i borgen (caution). Men sedan "sadhe han alldeles befrija sin Sohn Jacob ifrån samma löfte". "Jacob Raßmußon också nu inför Rhetten dhes uthan upsäijer samma caution; dy wardher han i så måtto befrijat...". Sju år senare var Jacob i rätten å f.d. härads-hövdingen Ramus Jönssons vägnar i fråga om en skatt som denne inte ansåg skulle behöva betalas på hans gård Nortagene. Och 1686 26/10 förklarade Rasmus Jönsson i Nortagene Jacob Rasmusson Nordtman på Öckerö som

sitt rätta barn och arvinge. År 1688 18/6 var samma sak uppe i rätten igen. Då tog Rasmus tillbaka att Jacob skulle vara berättigad till lika arv som hans övriga barn, men till hedern och namnet skulle han anses som hans barn. Och 1692 22/2 skriver man i domboken: "nämndeman Jacob Rasmusson i Nortagene på f.d. häradshövdingens Rasmus Jönssons vägnar"¹⁰.

Målet ovan 1686 26/10 är den ena gången av tre som jag hittat att Jacob kallades Nordtman (förutom att han vid ett tillfälle 1686 använde faderns sigill¹¹ med initialerna R J N, där N står för Nordtman). Den andra gången var i mantalslängden 1686 som han skrev under med "Jacob Nordman" (liksom under hela perioden 1680-1720, men då i övrigt alltid "Jacob Rasmusson"). Den tredje gången var 1693, när han i Göteborgs rådhusrätt nämns som en av kreditorerna till avlidne hattmakaren Erich Jung.

Jacobs barn kallade sig Nordtman. I litteratur om 1600-talets Bohuslän nämns detta namn mycket sällan. Skarstedts herdaminne uppger att det fanns en Otto Nordtman som var son till "godsinspektorn hos Ivar Krabbe" Rasmus Rasmussen och blev komminister i Tölö i norra Halland och senare kyrkoherde i Okome i mellersta Halland. Och så nämns kyrkoherden i Foss 1613-46, Jens Jensen Nordtman som skall ha varit son till lagmannen i Viken Jens Christensen, vilken uppges ha kommit från Sverige och därför kallades "den svenske lagmannen". Som vi skall se nedan var Otto Nordtman styvson till Rasmus Jönsson. Att Rasmus använde ett sigill med ett N för Nordtman gör att man får ett starkt stöd för att han var son till kyrkoherden i Foss. Det finns också annat. Man kan alltså knyta samman fem generationer genom namnet Nordtman: att kyrkoherde Jens Jensen var son till lagmannen Jens Christensen härrör sig från Skarstedt¹², kyrkoherden kallades enligt denne Nordtman, och det namnet kan beläggas i universitetsmatrikeln. Rasmus Jönsson använde ett N (som i Nordtman) i sitt

¹⁰ Se även bilaga 1, där de viktigaste domboksställen är avskrivna i sin helhet.

¹¹ Se sid. 24.

¹² Varifrån han fått denna uppgift är för mig obekant, men kan väl inte vara taget ur luften.

sigill. Jacob Rasmusson på Öckerö var son till honom och använde ibland släktnamnet, och Per Nordtman var ju son till Jacob. Namnet Nordtman går alltså genom fem generationer. Jag anser mig därför med ledning av allt detta kunna knyta ihop de ovan nämnda personerna till en släkt.

Rasmus Jönsson hade enligt domböckerna en syster, Karin Jönsdotter. Hon blev gift med kyrkoherden i Torslanda-Öckerö Lars Jonsson Kolleback. Han var sannolikt född i Kungälv, där det fanns en gård som hette Kollebacken. Både Rasmus och hans syster hade alltså ett samband med södra Bohuslän eller dess närhet. Det fanns en häradshövding i norra Halland som hette Rasmus Rasmussen (omkring 1596-1649)¹³. Hans hustru hette Inger och var dotter till kyrkoherden i Fjärås (död 1651) Hans Pederssen Silbergius¹⁴. Makarna fick två söner, Otto och Rasmus, samt två döttrar, Britta eller Börta och NN. Otto var äldst och är den som nämns ovan som Otto Nordtman.

Rasmus Rasmussen tjänstgjorde på Varbergs slott under länsherren Ivar Krabbe. Han var länsherre i Halland från 1636. När Halland blivit svenskt 1645 överflyttades hans länsherreskap till Bohuslän, och han tog sitt säte på Bohus slott. När så Bohuslän kom under Sverige 1658 blev han avsatt även där¹⁵. Rasmus och Inger bodde på gården Inlag i Hanhals socken, belägen vid riksvägen mellan Göteborg och Varberg¹⁶. Den hade Rasmus fått som förläning 1643. Han utmärkte sig under kriget på 1640-talet genom att lämna

¹³ Okänd härkomst, men enligt en ättlingatavla i släkten Kollbergs arkiv i Kammararkivet står han som född 1596. Källan till detta anges dock ej.

¹⁴ Vilket tidigare inte varit känt, men som jag funnit i Fjäre härads dombok 1651 18/9 och 30/10

¹⁵ Ämbetet hette nu under Sverige *landshövding*.

Den förste svenske landshövdingen var generalmajoren, friherre Harald Stake. Han efterträddes 1677 av Rutger von Ascheberg.

¹⁶ En hel frälsegård i norra delen av Hanhals socken, nu annekterad till Kungsbacka och uppgången i ett industriområde. Några gamla bilder eller foton verkar inte finnas. Forskaren Sten-Owe Sellman har vänligen hänvisat till flygbilder, och dessa skall så småningom komma in i Arkiv Digital.

boskap till Varbergs slotts försörjning. För denna insats fick Rasmus av kungen också en gård i Blekinge. Han dog 1649. Änkan Inger försörjde sig själv och sina fyra barn i tre år, innan hon troligen på våren 1652 gifte om sig med slottsfogden på Bohus Rasmus Jönsson. Han var frånvarande från sin tjänst där och hade en vikarie den 28 april 1652. Det ligger nära till hands att se ett samband med giftermålet som enligt en annan källa¹⁷ kan ha ingåtts det året. Det sammanfaller också mycket väl med att Rasmus Jönsson fick fastebrev på sin gård Nortagene 1652 och kunde flytta in där. Inlag arrenderades ut. Otto skulle få ta över den efter moderns död, men han blev tvungen att gå till tinget mot sin styvfar, som arrenderat ut den på lång tid, för att få tillträde. Otto och Rasmus låg även i tvist med en tidigare arrendator som ville bo kvar, trots att han brutit mot arrendekontraktet genom att utan att meddela ägarna ha gett sig ut på tre års kaperi i utlandet under kriget på 1670-talet. Det förekom alltså kaperi redan då.

Rasmus Jönsson inledde sitt köp av Nortagene 1647, och det tog flera år innan det var klart. Uppbud på 1/3 skattedel i Nortagene skedde 1647 27/1, 1649 29/3 och 1651 12/6, varpå köpe- och skötebrev beviljades 1652 14/2¹⁸. Han kom alltså till Nortagene senast 1652 och tillträdde sin tjänst på Bohus 1649¹⁹. Var han bodde innan är obekant, men det kan ha varit i Kungälv där han ägde tre gårdar som han köpt och bebyggt. År 1671 var detta uppe i Kungälv rådstuga i och med att Rasmus ville ha ersättning för dem med 1200 riksdaler. De skulle nämligen med flera andra hus uppe vid slottsmurarna rivas för att slottet skulle bli lättare att försvara och eftersom de ändå skulle bli förstörda om det blev krig. En av de tre gårdarna kallades "Den svenske lagmansgården". Även härigenom anser jag att Ras-

¹⁷ Skifte efter Rasmus Rasmussen i Inlag 1652 13/1 (enligt bilaga 1), vilket jag tolkar så att det inte gjorts i tid men nu när änkan efter drygt två år skulle träda i annat gifte blev det bråttom.

¹⁸ Enligt Västra Hisings häradsrätt 1688 4/10 (tvist om skatte- och kronodelarna). Han har börjat förvärva gården redan 1646 men måste ha skötebrev.

¹⁹ Första dokumentet i tjänsten underskrivet 1649 5/1.

mus kan knytas samman med lagmannen Jens Christenssen. Det går också bra ihop med kronologi och samhällsklass med lagmän och präster. Jens Christenssen hade två kända söner, förutom Jens Jessen Nordtman; Rasmus och Erik, vilka var skeppare 1616-17²⁰ och bör ha varit födda åren före och efter 1590. Lagmannen kan därför²¹ sägas vara född omkring 1560. Namnet Rasmus förekom alltså i släkten. Denne Rasmus var dock för gammal för att ha varit identisk med slottsfogden med samma namn. Han kan bara ha varit son till kyrkoherden i Foss 1613-46, Jens Jessen Nordtman.

Figur 4. Den forna lagmansgården Tofta/Toften i Lycke socken. Foto från omkring år 1900. Från Tiselius "Bohusläns märkligare gårdar".

Lagmannen **Jens Christenssen** utnämndes formellt år 1600, men hade börjat arbeta som lagman redan 1598²². Företrädaren Claus Jessen avgick officiellt 1594 och flyttade så småningom till Marstrand, men skrev som lagman under en dom ännu 1597. Hans område var hela nuvarande Bohuslän, ibland kallat Viken, ibland Bohus län och Viken. Han

²⁰ Tullräkenskaperna för Uddevalla 1616 19/1 ("Rassmus Jennssen Lagemandtz Sön offuer Wigenn") och tullräkenskaperna för Nya Kungälv 1616 15/5 ("Erich Jensen Laugmandens Sön i Bahuslen") och 1617 27/3 ("Laugmandens Sön paa Inndland").

²¹ Och genom att han väl inte kan ha varit så mycket under 40 år gammal när han tillträdde en så hög tjänst med stora krav på kunskaper och behov av pondus och anseende.

²² Källor: 1598 23/11, brev i säteriet Ströms handlingar, men även NRR 1599 11/6 då företrädaren Claus Jessen står som "forrige Lagmand"), kanske redan strax efter 1595 14/4 då Claus Jessen sist står som lagman och samtidigt borgmästare i Kungälv.

var en i raden av till namnet kända lagmän ända sedan medeltiden, kanske den som var verksam allra längst, uppemot 40 år. Han verkade i sin lagmansgård Toften i Lycke socken med underliggande Bastön och Härholmen. Den fick han kungligt brev på 1605 1/10²³. Han köpte den av befallningsmannen på Bohus Sten Maltessen Sehested och hade bott där en tid, men ville nu "lade opbygge och forferdige" den och med hustrun och barnen bo där under sin livstid. Lagmannen deltog i och sammankallade lagmansrätten (lagtinget) fyra gånger om året. Lagmansrätten sammanträdde i Kungälv och Foss²⁴ och var en instans mellan tingsrätterna och herredagarna i Oslo. Jens Christenssen var en mycket ansedd lagman och så rättskaffens att hans domar aldrig revs upp efter hans död, enligt historieskrivaren Holmberg. Det var vanligt att lagmännen stämdes till herredagarna för sina domar av den part som förlorat, ibland långt efteråt. Holmberg fick nog sina uppgifter om detta från de Norske Rigsregistranterne och Herredagsdomböckerna som är bevarade ända från 1500-talet. Man ser där att Jens stämdes då och då, men det slutade alltid med att hans domar stod fast. I de vanliga domböckerna hänvisas också till hans domar som inte alltid kommit in i källorna ovan. I en lagmansdom 1613 sägs han ha varit gammal och sjuk, men måste ha krytat på sig och kunde vara lagman ända till sin död 1636 (mellan 13/3 och 22/10 – efterträdaren tillträdde senast 1637 20/2). Men arvingarna ansvarade för lagmannens domar i fem år efter hans död och blev ibland tvungna att å hans vägnar gå upp i rätten. Det skedde även i fråga om Jens Christenssen²⁵.

Jens Christenssen var gift åtminstone två gånger. I början av 1620-talet gifte han om sig med änkan efter byfogden i Kungälv Jens

²³ Se bilaga 4.

²⁴ Kungälv efter fastlagssöndagen och före midsommardagen, Foss i januari och efter midsommardagen.

²⁵ Jens Christenssens arvingar hade vid dessa tillfällen Jörgen Laurssen som fullmäktig, sannolikt den som i KBB 1636 kallas f.d. slottsfogde och ridefogde på Hisingen. Möjligen densamme som gjorde gårdsaffärer på 1650-talet och då var sorenskrivare.

Henrikssen, Karin Olofsdotter. De två hade sonen Henrik Jenssen som vid faderns död omkring 1619 var borgare i Marstrand (och ännu 1634). Om Jens Christenssen fick barn med Karin är inte känt, men hon var troligen för gammal för det. De bodde i Toften (även kallad Tofta) i Lycke socken men ägde en gård i Kungälv efter Karins förste man. Jens uppges också ha ägt gårdar på Tjörn.

Figur 3. Foss kyrka. Från nätet. Byggdes på 1100-talet. Här hölls säkerligen gudstjänst när Jens Christenssen och lagtinget samlades, och här tjänstgjorde sonen Jens Jenssen som kyrkoherde.

Sonen **Jens Jenssen** blev kyrkoherde och prost i Foss. Han var den förste att använda **Nordtman** som släktnamn och tog det under studietiden, då han i Köpenhamns universitetsmatrikel 1612 står som *Ianus Ianij Nordmannus*²⁶. Om honom vet man ganska lite. Han står även som kyrkvård ("kirkeverger") i Håby 1629-42. År 1631 fick han med kungligt brev gården Skrede i Foss på livstid²⁷. Han hade använt mycket pengar på att rusta upp den. År 1641 anklagades Jens Nordtman i en hög rättsinstans av några personer för att ha tagit deras mark. De hänvisade till en lagmansdom från 1636, men eftersom det nu hade gått fem år var saken preskriberad. Jens Nordtman var enligt Holmberg stridbar och processade ständigt under hela sin tjänstetid. Man kommer osökt att tänka på sonen slottsfogden.

Rasmus Jönssons syster Karin var mycket yngre än Rasmus. Innan hon gifte sig var hon piga hos kyrkoherden i Björlanda, Säve och Backa pastorat Henrik Jörgenssen Harbo och

²⁶ Han kan ha använt namnet sedan också, vilket Skarstedt tycka mena, men någon källa till detta har jag inte funnit.

²⁷ Se bilaga 4.

hans hustru Boel Måneskjöld, boende på herresätet Åkervik på Tjörn. Efter dessa makars död blev det en tvist mellan arvingarna, där Rasmus och hans syster blev indragna. För Karins del gällde det gods i en kista som man påstod att hon orättmätigt hade tillägnat sig. Rasmus sade att käranden skulle vara "en skälm och en tjuv tills du bevisar att det var tjuvgods i min systers kista". Denne svarade då att det var genom denna Rasmus "slemme mund" som han varit orsak till allt detta "klammeri" och att han sagt "jeg er konge". Rasmus hade höga tankar om sin person, men han var ju också kungens ställföreträdare i sin tjänsteutövning. Tvisten slutade med förlikning men Rasmus fick ge käranden 16 riksdaler.

Målet ovan drevs i tingsrätten 1665. Då var Karin gift med komministern i Björlanda, Säve och Backa pastorat Lars Jonsson Kolleback och bodde i Brunstorp i Säve²⁸. Kollebacken²⁹ i Kungälv är nämnd i KBB från 1630-talet. Det var vanligt att präster tog sitt namn efter hemorten. Lars kallade sig vid Köpenhamns universitet 1660 3/8 "Laurentius Ionæ Collebachijs". Han hade först gått i skolan i Helsingör. Fadern dog hos Lars 1684 och begravdes 18/4. Han kallas då "Joens Jonsson på Kollebacken". I Kungälvs kyrkoräkenskaper nämns en Jon i Kollebacken 1643 9/6, då han fick betalt för "dörrvred och krampor" till kyrkan. Var han smed? Ja! Det nämns en "Jon Kolback Smidt" i KBB hösten 1632. Det är inte omöjligt (snarare mycket sannolikt) att han var far till Lars. Lars omkom 1691 av en huvudskada när han halkade på en isfläck. Änkan flyttade från prästgården till Stora Tumlehed 1694. Hon beskrivs då som sjuklig men levde till efter 1709. Dottern Karin (född

---

²⁸ Kyrkoherde i Torslanda från senast 1668: han begärde och fick ett gott intygande därifrån hösten 1665 (VHHR 2/10). Kanske det dröjde till åtminstone efter sommaren 1666, då kyrkoherde Jacob Rasmusson avsattes.

²⁹ Det fanns åtskilliga gårdar längre bort, i Bohuslän och norra Halland, som hette så, men det är här sannolikt Kungälv med tanke på att präster ofta tog tjänst nära hemorten och att det fanns en lämplig Jon där som far till Lars. Att det var Kungälv menar jag också bero på att man alltid talade om Kollebacken som en lokalt känd gård.

1665) blev gift till Bua i Torslanda. Sonen Jöns (född 1667) blev skeppare. Han bodde i Torslanda Östergård, sedan i Göteborg och så småningom i Amhult Uppegård. Sonen Henrik (född 1670) blev också skeppare och bosatte sig i Lilla Tumlehed. Dottern Catharina (född 1671) gifte sig med skepparen Erik Andersson och bodde en tid i Stora Tumlehed men sedan i Torslanda Östergård.

Kyrkoherden i Foss hade en dotter Elisabeth som skänkte en mässhake till kyrkan 1664, kanske i samband med att hon gifte sig. Hon är identisk med den **Elisabeth Jönsdotter** som enligt Skarstedt var gift med kyrkoherden i Torsby 1679-93 Baltzar Kruse (lat. Balthazar Crusius). Han skall ha varit son till Hans Kruse och Kerstin Björnsdotter (av den kända Marstrandssläkten Bruhn) och ha fått namnet efter moderns förste man, handelsmannen i Marstrand Baltzar Insen (kanske den "Balthazar Iohannis Hissingensis", vilken 1622 25/4 var inskriven vid Köpenhamns universitet). Baltzar Kruse och hustrun sägs i Tunge HR 1682 24/2 vara arvingar till salig herr Jöns i Foss, när arvingar till Hans Julsson i Kärrshålan i Askum socken löste tillbaka gården som kyrkoherden hade tillpantat sig. Elisabeth var fadder i Ljungs kyrka 1688 13/10 och bar barnet för Björn Christensson och Börta Jönsdotter på Anfasteröd. Hur hon eller maken hängde ihop med denna kända länsmanssläkt är oklart (se dock nedan), men det stora avståndet mellan Ljung och Torsby och bärarskapet tyder på släktskap. Kyrkoherden dog 1693. Hustrun Elisabeth bodde kvar i prästgården i ett år, men försvann sedan från prästgården.

Fortsatt forskning 2016 om Elisabeth Jönsdotter efter för mig ny information i Anbytarforum, lämnad av släktforskarna Katarina Sohlborg och Kenneth Bengtsson, har gett nya spännande detaljer, vilka skisseras här och som mera utförligt kan granskas i bilaga 3.

Elisabeth ("Matronan Ehreborna och dygdesamma hustru") föddes sannolikt på 1630-talet. Hon gifte sig säkerligen 1664 (skänkte en mässhake till Foss kyrka det året) med Knut Hansson Gädda, kyrkoherde i

Torsby från 1655 (Skarstedt), död där 1676. Han var först gift (före 1661) med Anna Fredriksdotter, dotter till borgmästaren i Kungälv Fredrik Christoffersson (död 1657/58) och hans hustru Elisabeth Mickelsdotter (död efter 1684). Anna dog 1661-1663. Dottern Ingeborg föddes 1661 och gifte sig med Ove Tegner, kyrkoherde i Bro. Elisabeth gifte om sig efter 1676 med kyrkoherden i Torsby 1679-93 Baltzar Kruse. De fick inga barn. Hon dog enligt ISHR efter 1711 13/10 (eller åtminstone 10/2) och före 1713 21/5 (förlikning mellan arvingarna) i frälsegården Torrebräcka i Torsby sn, dit hon flyttat 1694 (mtl) efter Baltzars död.

Arvet fördelades mellan *fädernearvingarna* hustru Börta Jönsdotter och Margareta Hansdotter (fullmäktig Catharina Bergh), samt Pär Jönsson och Maren Jönsdotter, och *mödernearvingarna* Olof Andersson (i Torrebräcka) å egna (=hustrun Elsas) och svägerskan Margaretas vägnar, tillika med "Hedwik" Björnsdotter. Trots förlikning remitterades ärendet till Högsta domstolen 1714 21/10. På fädernesidan nämns då Maren, Pehr, Börta och Margareta, på mödernesidan Margareta, Elsa och Sigrid.

Av mödernearvingarna kan man ganska enkelt få veta mer om systrarna Elsa och Börta. Elsa Jönsdotter kom till Elisabeth cirka 1682 och var piga eller hushållerska där i över 28 år. Hon gifte sig mellan 1709 (mtl) och 1710 (var gift enligt domboken 1711 ovan) med Olof Andersson, vilken 1704 (mtl) hade kommit till Torrebräcka som dräng. Han skötte också saker troget för Elisabeth. Hustrun Elsa levde till åtminstone 1714, då hon sågs vara sängliggande (mtl).

Börta Jönsdotter blev gift senast 1683 23/11 (mtl 1684) med Björn Christensson, son till Christen Björnsson i Anfasteröd (av länsmanssläkten där) i Ljung sn. Björn och Börta nämns i Håle i Ljung sn 1684-89 (mtl). Någon gång under 1689 flyttade man från Håle, troligen redan då till Uddevalla, där Björn Christensson med hustru nämns 1695 i första roten i staden. Björn var fadder i Ljung bl.a. 1693 2/5 och sågs då vara boende i Uddevalla. Börta dog i Uddevalla 1698 20/2, 48 år gammal –

alltså född 1650. Björn gifte om sig 1699 1/3 i Uddevalla med Catharina Johansdotter Wetterman i hennes andra gifte (död 1716 22/8 i Uddevalla). Björn som förestod det danska postkontoret i Uddevalla dog 1705 27/6. I Håle föddes i första äktenskapet dottern Hedvig (1688 13/10). Elisabeth var då fadder och bar fram barnet (se ovan). Det måste vara denna dotter som nämns i arvshandlingen 1713 som frände å mödernet. Säkerligen är det densamma som åren 1708-15 nämns hos Elisabeth som pigan "Hellevik" (då omkring 20 år gammal och föräldralös).

För att återknyta till Rasmus Jönsson och säga något om hans familj kan här nämnas att han bör ha varit född mellan 1615 och 1620. Han blev ju fogde på Bohus 1649 och kan inte ha varit helt ung då. Fadern blev kyrkoherde 1613 och har knappast fått barn innan dess som student. Rasmus Jönsson fick sitt första barn 1646 (sonen Jacob). Med tanke på giftermålet 1652 och att sonen Jacob inte var född i det äktenskapet stämmer det bra att Jacob var född några år tidigare, så uppgiften att han var 90 år när han dog 1736 behöver inte betvivlas. I början av 1680-talet sägs Rasmus ha kommit till en hög ålder. I mantalslängderna kallas han utgammal från 1688 och 1692 dog han.

Styvbarnen behandlade Rasmus som om de var hans egna. Han gav dem en god uppfostran och såg till att de blev väl försörjda. Otto blev kyrkoherde i Okome efter att ha varit komminister i Tölö 1672-1703. I hans bouppteckning 1707 nämns Jacob Rasmusson på Öckerö som fordringsägare. Denna finns bland Tönnersjö härads i Halland bouppteckningar och upptäcktes av mig för 30 år sedan av en tillfällighet när jag letade efter något helt annat. Det blev upptakten till min forskning som ledde till uppkärlandet av Jacob Rasmussons härkomst. Ottos yngre broder Rasmus Rasmusson Nordtman nämns i domboken 1678 och var då livknekt hos riksmarskalken Johan Stenbock i Stockholm. En i källorna icke namngiven syster blev gift med regementsskrivaren, senare länsmanen på Orust och därefter landsgevaldigern i Bohus och Älvsborgs län, Björn Svensson Grönman. År 1692 bodde Grönman i Pilered.

Sonen Hans Grönman bötade 1691 för slagsmål med en värja³⁰.

Den andra av Ottos systrar, Britta eller Börta, är mera bekant, genom domböckerna. Hon gifte sig 1667/68 med klockaren i Säve och Backa Jacob Henriksson. Han var son till häradsdomaren Henrik Rasmussen i Guddehjälm på Inland och hade en bror Christen som 1690 var borgmästare i Fredrikshald i Norge. Britta skulle visa sig vara en dålig hushållerska och kom efter en tid i ekonomiska svårigheter. En gång löste hon dem på så sätt att hon tog några saker från Rasmus och pantsatte. Detta uppdagades inte förrän Rasmus fick kännedom om att sakerna fanns där de var pantsatta och krävde dem tillbaka. Makarna bodde i halva fräsegården Aröd i Backa socken, vilken de fått av Jacobs far 1665 när de var trolovade. För att få pengar skrevs obligationer med gården som säkerhet, senast 1695 6/4 då Britta ännu levde (men var död 26/5 s.å. då arvingarna bekräftade panten). Till slut måste gården säljas³¹. Deras barn hette Rasmus, Ingrid och Ingegerd.

Med hustru Inger fick Rasmus två barn. Dottern **Petronella** bör ha varit född senast 1653, eftersom hon 1671 gifte sig med slottsprestikanten 1658-80 på Nya Älvsborg, därefter kyrkoherden i Forshälla pastorat, Johan Gothenius (död 1710 29/1 i Forshälla) i hans andra av tre äktenskap. De bodde i Halvorsäng i Björlanda socken från giftermålet till 1679. Petronella och Johan fick en dotter Maria³², som 1699 14/11 blev gift i Forshälla som Maria Gothenia. Hon dog 1762 6/6 i Grinneröd och var då 85 år gammal, vilket ger födelseåret 1677. Maken var Raphael Christian Nolleröth, född 1667 i Noleröd i Torslanda som son till kyrkoherden Jacob Rasmusson. Han var komminister i Grinneröd från 1699

³⁰ Mer om Björn Grönman och hans släkt kan läsas i min artikel i ÖÖSF-bladet 2012:2.

³¹ Något oklart, då Jacob ännu 1707 (jordboken) står som ägare av halva gården.

³² Denna dotter var för mig okänd tills jag under 2016 blev konsulterad angående det nya herdaminnet för Göteborgs stift och då blev föranleden att göra ny forskning och ha en dialog med redaktören prof. Anders Jahrlert, vilken ledde till att jag fick bl.a. denna uppgift.

och dog där 1746. Paret skall enligt Christensons "Fräkne härad" ha haft tre söner och sex döttrar. Jag har lyckats samla ihop en son och sju döttrar (Petronella, Anna Maria, Helena, Catharina, Christina, Rebecka, Magdalena och Jacob)³³.

Rasmus och Ingers andra barn föddes troligen 1656. Man hade då en barnjungfru eller amma som hette Marta Eriksdotter. Hon låg ihjäl barnet av våda och "ikke af Forsæt", enligt ett brev av Ivar Krabbe på Bohus från 1 november det året, och gick fri från straff.

Rasmus Jönssons hustru Inger Hansdotter dog 1683³⁴. Han gifte om sig 1687³⁵ med Tora Toresdotter, av okänd härkomst. Med henne upprättade Rasmus ett testamente över Karlsbogården i Tagene. Hon skulle få disponera den under sin livstid, men om hon inte fick några barn skulle de andra arvingarna överta den. Rasmus dog strax efter datum för testamentet den 9 juni 1692. Tora flyttade till Karlsbogården 1693 när Nortagene såldes till Jacob Utfall i Göteborg som hade den några få år. Hon gifte om sig 1701 eller 1702 med en Björn Olofsson och bodde kvar till sin död 1723. Året därefter flyttade Björn därifrån.

Rasmus Jönsson IV

Bemärkta ättlingar

(bland nämndemän, kapare och ostindiefarare)

Rasmus Jönssons äldsta barn var **Jacob Rasmusson** på Öckerö; skeppare, nämndeman, strandfogde och kyrkvård. Han var Öckerö sockens förste nämndeman och tillsattes 1684 när rättsväsendet fortsatte att försvenskas, 26 år efter övertagandet av Bohuslän från Norge. Han verkade som nämndeman ända till 1720. Pers mor hette

³³ Mer om släkterna Gothenius och Nollerot med stamfadern Jacob Rasmusson kommer i särskilda artiklar på nätet framöver.

³⁴ I länsräkenskaperna sägs hon ha varit sjuk 1683, och i mtl 1684 (=14/1) står Rasmus utan hustru.

³⁵ Enligt mtl:s noteringar i hustrukolumnen.

Kerstin Andersdotter. Mycket mer än detta har inte varit känt om Jacob Rasmussons familjeförhållanden. Under min forskning har emellertid mycket framkommit som kompletterar bilden, även om det som så ofta uppkommer nya frågor.

Jacob var född utom äktenskapet. I domboken 1685 18/11, 1686 26/10 och 1688 18/6, samt 1689 5/11³⁶ som handlar om arvet efter Inger Hansdotter, framgår det att Jacob inte hade en helsyskonrelation till Petronella eller de fyra syskonen Otto, Rasmus, Britta och NN, vilka var styvbarn till Rasmus. Rasmus blev i rätten tvungen att erkänna Jacob som sin son, men bara till namnet och hedern och inte som berättigad till något arv, vilket de andra hade som barn till Inger.

Figur 5. Öckerö Sörgård, numera hembygdsgränd. Taget från vägen mellan gården och gamla kyrkan. Foto av förf.

Jacob Rasmusson föddes 1646 och kom som 26-åring till Öckerö Sörgård. Första året står han som ej namngiven dräng hos änkan Anna Olsdotter. Hon var säkerligen dotter till Olof Bryngelsson på Björkö, skeppare och strandfogde. Anna hade varit gift på Öckerö med Peder Nielsen, son till kyrkoherden där Niels Pederssen. Peder var skeppare, strandfogde och kyrkvård. I slutet av 1650-talet led han skeppsbrott i kronans tjänst, varefter familjen inte kunde försörja sig enbart på jordbruket utan måste få skatteeftergift i flera år. Efter Peders död 1669 blev Anna tvungen att själv ta hand om sina "många små barn" som det heter i källorna. De nämns aldrig vid namn, och det finns inga uppgifter om deras senare öden. År 1673 gifte sig Jacob med Anna. De nämns i längden för huvudtionde som var en vigsellängd. Första gången man gifte sig

betalade man huvudtionde. Det var därför bara Jacob som behövde betala det då.

Jacob var skeppare i början. Han nämns i tullängder 1674-75. Skutan var inte stor, bara 8 läster³⁷. Jacob var också strandfogde 1676-93 och kyrkvård 1680-87. Han utsågs till nämndeman 1684, eftersom man ville modernisera tingsrätten och ha nämndemän som kom från var sin socken. Öckerö hade aldrig haft någon tidigare. Jacob ersatte sin styvsysters man, klockaren Jacob Henriksson i Aröd som var svag och dessutom inte längre åtnjöt förtroende. Jacob var nämndeman ovanligt länge, till 1720 då han begärde och fick avsked. Anna dog efter bara några års äktenskap, någon gång 1676-79 då viktiga källor saknas på grund av kriget. Strax efteråt gifte sig Jacob med Kerstin Andersdotter. Det är inte klart varifrån hon kom, men hon hade en son som hette Hans Andersson och hade blivit myndig senast 1689. Alla tre förmyndarna för honom hade anknytning till Ryd, vilket kan tyda på att Kerstin var född där. På Ryd fick en Kerstin Andersdotter 1667 böta för lägersmål med "en ogift dräng". Det betyder att ett barn fötts och stämmer utmärkt med nämnde Hans. Även den exakta åldersuppgiften vid hennes död (47 år, 8 månader och 10 dagar=födelsedatum 1648 31/8) tyder på att hon kom från Öckerö (eller Torslanda).

Efter Kerstins död 1696 gifte sig Jacob för tredje gången (1698 eller 1699), nu med en i övrigt okänd Karin Eriksson. Hon var året efter vigseln sjuklig, eller som det står i mantalslängden för 1700: "Q(uinna)n Skröbelig". Därför upprättades ett inbördes testamente år 1700. Varifrån hon kom har inte gått att få fram. Hon återhämtade sig dock och levde till 1716. Något mer om henne har inte gått att få fram. Jacob skrev året därefter ett testamente, där han ville lämna allt till sina två barn. Det måste ha varit Per och Anna³⁸. Eftersom gården var köpt och inte ärvd kunde han ge dem en lika stor andel. Annars hade Anna bara fått hälften mot Per. Efter att ha

³⁷ Ungefär 30 fot. Mer om läster i min bok "Havet var vårt liv", sid. 44.

³⁸ De levde båda efter 1717 och var bevisligen barn till Jacob.

³⁶ Se bilaga 1.

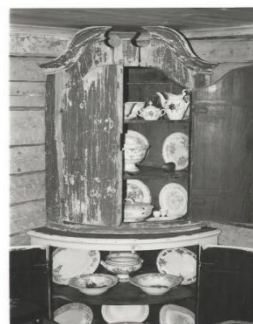
överlevt tre hustrur och varit änkling i 20 år avled Jacob 1736, 90 år gammal.

Jacobs dotter **Anna** (d.y.) blev gift med nämndemannen Hans Svensson i Askesby Nordgård i Säve, född där och son till nämndemannen Sven Persson och hans hustru som var dotter till nämndemannen Malte Andersson i Kuröd i Ytterby. Hon dog hösten 1756 enligt bouppteckningen 18/10 och VHHR 1756 3/11, då hon var "nyligen avliden". Barnen var Anders, Kerstin och Margareta. Anders blev också nämndeman och övertog gården efter föräldrarna. Han var gift med Maret Andersdotter från Åseby i Säve och efter hennes död med en Ingeborg Torkelsdotter. Sonen i första äktenskapet, Sven, blev nämndeman i fjärde generationen. Kerstin blev gift med Sven Andersson i Öxnäs och Margareta med först Nils Jonsson i Gunnesby Mellangård och sedan med Olof Jönsson.

Det fanns fler barn i familjen: Anna d.ä., Karin, Anders och Påvel³⁹. De dog små, utom Anders som föddes 1686 och 1704 mönstrade på som båtsman i enrolleringsflottan. Han kan ha omkommit där, då han i likhet med dessa andra ej nämns som arvingar i Jacobs testamente 1717.

---

³⁹ Här skall sägas att Gertrud Jacobsdotter som blev gift på Fotö och som ibland hänförs till syskonskaran inte alls hör dit. Hon tillhörde en annan samhällsklass och hade inga fadderförbindelser med Jacobs släkt, samt kom inflyttande från Bro socken 1709. Den "Gertrud i Sörgård" som var fadder 1706 bodde på *Björkö* Sörgård och var född 1686 som dotter till Olof Mårtensson. Möjligen anser man att hon var dotter till Jacob för att Per Nordtman bevittnade hennes sista vilja (tillsammans med Abraham Olsson på Öckerö). Hon dog 1754. Men det talar i stället *emot* släktskap. Det skulle ju bli jäv om de var syskon. Det starkaste och enklaste belägget är att hon *inte nämns i Jacob Rasmussons testamente 1717*.

Figur 6. Hörnskåp i Öckerö Sörgård från slutet av 1600-talet. Fanns där troligen när Per Nordtman var barn. Foto av förf.

I övrigt kan sägas att Jacob skötte sina tjänsteärenden väl. Han talade för förbud mot fiske på söndagar och såg till att öborna levererade virke till reparation av bryggorna vid Bohus. Ett par gånger tvistade han med länsmanen Daniel Eriksson, en gång för att han hade betalat städjengar för en piga som sedan avvek i förtid och tog tjänst hos länsmanen. Han fick avsluta ett par av faderns affärer. Tre gånger under hans livstid råkade Öckerö Sörgård ut för bränder och skador av fienden under det stora nordiska kriget. År 1690 fann han anledning att fridlysa gårdens lilla växtlighet och strandvrak som flöt in. Det hjälpte inte i längden. Hans första hustru hade måst göra likadant innan de gifte sig, och sonen Per fick göra det igen, 1734. Jacob köpte 1683 hälften i gården i Högen i Torslanda som länge legat öde och fick därför tre års skattefrihet. Den ägde han ännu 1721. Och så köpte han en odelspart i Alleby 1711. Han lånade ofta ut pengar och gick i borgen. Han var inte stridbar som fadern, utan visade t.ex. ett försonligt sinnelag i fråga om arvet efter honom.

Per eller Petter Nordtman är en av de mest kända personerna i Öckerö sockens historia. Hans dotterdotter Magdalena var hustru till skepparen Anders Utbult, vilken var född 1724 och stamfader för släkten Utbult. Anders härkomst var länge obekant, men genom min forskning utgående från namnet som i början skrevs Udbolt (som kunde tyda på att han kom från Ubbhult i Fjärås socken i norra Halland som ofta skrevs Udbolt på 16- och 1700-talen) och att Anders i en lotsinventering i lotsrullorna 1764 sades vara borgare i Karlshamn

gick det att klara ut det och hitta mycket om hans skepparverksamhet⁴⁰.

Per föddes 1684 (döptes den 13 april) och växte upp i Öckerö Sörgård. Gården har bevarats till idag och är nu hembygdsgrd. Där finns ett hörnskåp från slutet av 1600-talet som säkert fanns i hans hem då. Den 8 oktober 1696 brann ladugården ner och bostadshuset skadades, i Jacobs bortovaro, genom "ett dess omyndige barns handverkan". Om det var den då 12-årige Per eller något av hans syskon kan ingen säga, men Per hade ju en obändig natur och var benägen för krigaryrket. Kanske han utförde någon krigisk lek som fick denna vådliga följd. Fadern måste nästa vår begära hjälp vid tinget för återuppbyggnaden (brandstod) och fick det också. Detta var den första gången av tre som Pers hem brann eller skövlades av fienden.

Per Jacobsson var från 1704 enrollerad båtsman vid flottan, då hans far tog värningssedeln för honom: han seglade nämligen då utomlands med Marstrandskepparen Petter Mårtensson. Senast från nyåret 1707 var Per Jacobsson verksam som lots, eller styreman som det kallades då. Han vistades det året i Göteborg, vilket väl betyder amiralitetet. Genom sitt giftermål 1706 blev han medlem av släkten Utfall med representanter vid Göteborgs amiralitet. Det var troligen detta som gjorde att han själv kom in där och så småningom avancerade till underlöjtnant. Namnet Nordtman använde han första gången 1710. Den 28 juli 1715 deltog Per i slaget vid Rügen när Sverige och Danmark krigade om Stralsund. Karl XII stod på stranden och följde slaget som höll på från klockan 2 till klockan 8 på eftermiddagen. Han var belåten med svenskarnas insats. Krigstekniskt innebar detta sjöslag ett nytt sätt att strida. Man övergav bordläggningstaktiken och seglade parallellt med varandra på linje och besköt varandra på avstånd. Man hade 20 skepp var. Ingenta sidan förlorade något skepp men ett par av de svenska skadades svårt. Alla fick någon skada. Jag har en förteckning från Amiralitetskollegium över alla

20 fartygen och deras skador. Hela 19 skepp fick kanonkolor under vattenlinjen. Ösel, som Sören Trulsson (nedan) tjänstgjorde på, fick en kula i skrovet och skador på den fasta riggen så att fockmasten, storran och stormärsran blev odugliga. Det blev en del förluster i döda och sårade. Från Öckerö socken omkom Sören Trulsson från Hönö, Nils Torkelsson från Hyppeln och Jacob Mårtensson från Björkö. Den svenska flottan utgick från Karlskrona den 26 juni och återvände dit den 2 augusti. Det måste ha varit med extra tungt hjärta som Per lämnade sin hustru för att inställa sig till krigstjänst. De väntade sitt femte barn. Lika stor måste glädjen ha varit att återvända oskadd.

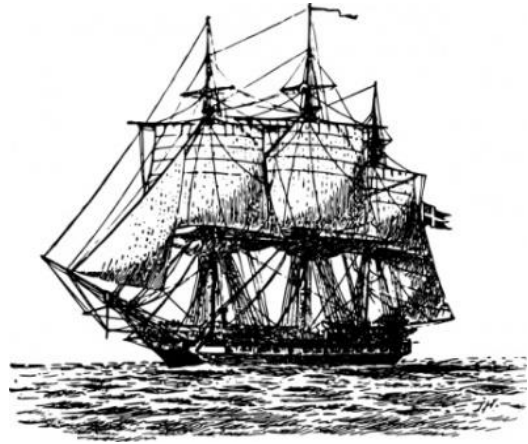
Figur 7. Karlskrona på 1700-talet. Inre varvshamnen. Målning av Christian Gosselman. Från nätet.

Per Nordtman blev underlöjtnant vid Göteborgs amiralitet den 21 februari 1717, samma dag som Per Stenarsson i Hult blev överlöjtnant. I enrolleringsrullan för 1716 (1/7) står han dock som "löjtnant och lotsålderman". I rullan för 1717 (daterad 28/2) är han inte med. Lördagen den 6 april mönstrade han på fregatten Fredricus (36 kanoner) i Göteborg, vilken fördes av amiralitetskaptenen Nils Nilsson och var utlånad till Lars Gathenhielm. I boken om Göteborgs eskader anges besättningen till 160 man, men i rullan nämns 234 man av olika grad och profession. Per Nordtman kallas här löjtnant och räknades till de fyra överofficerarna. Bland underofficerarna märks Pers sväger Lars

⁴⁰ Se mina artiklar i ÖÖSF-bladet 2001:2 och 2005:1.

Böcker som medelstyrman och Lars Bogman med samma grad⁴¹. Fredricus kommendering var att kryssa i Nordsjön under två månader och var klar till avfärd den 6 april. Man låg för ankar på "Rifwefiohl eller Sanden" och väntade på rätt vind. Men vädret var hårt. Det blåste en västlig vind som hindrade henne att lämna hamnen. Motvinden varade så länge att det hann komma en order från riksrådet och fältmarskalken greve Mörner att stanna kvar till försvaret av Nya varvet (där kaparflottan hade sin bas) som "häftigt attackerades": den danske viceamiralen Peter Tordenskjolds eskader hade rekognoscerat i skärgården ända från slutet av mars. Den låg sedan "på Rifwefjord och hade dageligen uti makeligt wäder lyft anckar och hållit sig under Segel". Det dröjde dock ända till morgonen den 2 maj innan Tordenskjöld själv satte in stöten och lade sig på Rivö fjord med skepp, skottpråmar och galärer för att på natten till den 3 maj "drista sig passera" Älvsborgs fästning. Han stötte då på hårt motstånd från fregatterna Fredricus och Halmstad. Efter en fem timmar lång strid blev han tvungen att retirera och ge upp försöket att ta Göteborg. De två fregatterna (särskilt Fredricus) hade på ett avgörande sätt bidragit till att avvärja erövringen av Göteborg men blivit svårt skadade "till siälfwa Skräfwen som Rundhuldt och Tacklage". Det dröjde till september innan de åter var sjödugliga och kunde återlämnas. Under tiden i Göteborg försvann provianten oväntat snabbt: många sjömän och soldater vid Göteborgs garnison kom ombord och fick mat, eftersom de hade för lite själva.

Figur 8. Fregatt av den typ som Per Nordtman var underlöjtnant på 1717.

Figur 9. Huckert, eller hukare. Ungefär så såg Cupido ut, som Per Nordtman förde befäl på 1717.

⁴¹ Lars Bogman efterträdde på 1740-talet Per Nordtman som lotsålderman. Angående släkten Bogman se min artikel i ÖÖSF-bladet 2010:2.

Figur 10. Målning av Jacob Hägg. Sjöfartsmuseet i Göteborg. Tordenskjolds eskader beskjuter Älvsborgs fästning 1717. Fregatter i bakgrunden.

Redogörelsen ovan finns att läsa i Lars Gathenhielms efterlämnade räkenskap. Hust-run Ingela kämpade i många år för att få ersättning för utredningen av Fredricus som gick om intet genom striden i Göteborg. Hon ville ha 10.000 daler silvermynt och ytterligare en del för ammunitionen. Men hon fick nöja sig med hälften, då man påpekade att en av de två månaderna redan hade gått innan fregatten råkade i strid. Hennes man och de som var ombord på Fredricus hade höga tankar om sin stridsduglighet och finurlighet. Man sade att skeppet hade kunnat ta sig ut ur hamninloppet när som helst när vädret hade blivit bättre så att "hela Danska flåttan icke skall kunnat hindra honom att gå till Siös, långt mindre de då derwarande fijentel.e fartygen". Skeppet skulle på många ställen ha kunnat segla ut genom skärgården. Man kan ju tänka att Per Nordtman, som var ombord och var lots sedan många år, kände till vartenda grund och djupgåendet i alla farvattnen där.

Bakslaget i Göteborg orsakade stor irritation hos den norske sjöhjälten Tordenskjold som antagligen kände till Per Nordtman och hans delaktighet i det. Man kan tolka det så, eftersom Tordenskjold på våren 1717 kom till Pers gård Öckerö Sörgård och plundrade. Det kan ha varit en hämndaktion. Den danske (egentligen norske) viceamiralen låg kvar i den

yttre skärgården till 15 maj. Det var alltså mellan den 3 och 15 maj som Öckerö Sörgård härjades⁴². Även en repslagarebana i Onsala förstördes. Pers hem och fartyg reparerades samtidigt. Fredricus kunde delta i det fortsatta kriget. Under striderna i Marstrand 1719 sänktes hon och flera andra fartyg av svenskarna i ett kritiskt läge, för att de inte skulle bli tagna av fienden. Föremål från Fredricus har nyligen bärgats.

Samma år (i augusti 1717) fick Per Nordtman överta ett kaparbrev. Han står 1717 i en översikt i boken om Göteborgs eskader och örlogsstation efter Erik Brinck som befälhavare på huckerten Cupido (16 kanoer), ägd av Christoffer Hedenberg och Erik Brinck. Det finns inga fler uppgifter bevarade om Per Nordtmans kaperi. Per var inte den förste kaparen på Öckerööarna. Enligt en lista från Amiralitetskollegium 1716 över det "gemena manskapet" av det tredje bohusslänska enrolleringskompaniet, vilka hade rätt till andelar av de år 1712 tagna "priserna" (uppbringade och tagna fartyg) kom nio stycken från öarna (Olof Nilsson i Hult, Börge Persson på Grötö, Hans Olsson på Björkö,

⁴² Detta finns med i domboken för Västra Hisings härad och refereras kort av Odenvik i hans lilla bok om Öckerö socken.

Sören Trulsson på Hönö, Anders Persson på Grötö eller Rörö, Per Olsson på Björkö, Sven Persson på Björkö, Torsten Bryngelsson på Björkö och Torsten Nilsson på Ryd⁴³).

Efter freden 1720 var det inte mycket att göra vid Göteborgs eskader. Per Nordtman återgick till lotsyrket och tjänsten som lotsålderman⁴⁴. I mantalslängderna är han vissa år uppförd i en särskild kolumn för "betienter", liksom löjtnant Stenarsson och i Torslanda kyrkoherden. Det kan inte tas som uttryck för fortsatt tjänst vid amiralitetet, då det i hans biografi står att han fick avsked den 17 februari 1720 på grund av sjukdom. I mantalslängderna för Öckerö Sörgård står det från och med 1721 och så länge han levde "förlovad löjtnant", d.v.s. att han fått avsked. Det heter ofta att han var kaparkapten, men det var på kaparfartyget Cupido. Det finner man i boken "Göteborgs eskader och örlogsstation". Inom örlogsflottan var han var aldrig mer än underlöjtnant. Enligt ovan nämnda bok var han samtidigt sjöofficer och kapare 1717.

Per levde hela sitt liv i Öckerö Sörgård. Öckerö Sörgård hade varit en kronogård men regeringen tillät att den liksom andra kronogårdar i början av 1700-talet fick köpas ut från kronan. Det finns ett bevarat skatteköpsbrev från 1719, undertecknat av Per Nordtman⁴⁵. Man kan där se att gården var ganska mager: *uthsäde till 3 T.r, swag och obärig jordmon, höö till 50 stackar, tufwig och mager äng.*

Hans fortsatta liv var inte utan dramatik. Natten mellan 30 och 31 oktober 1731 brann brygghuset ner. Det var 9x7 alnar stort. Våren därefter ansökte han om brandstod på 30 daler silvermynt och fick det, långt om länge. Och 1740 bärgade han skeppsbrutna och lät dem sova i hans hus. En dräng han hade då gjorde sig skyldig till stöld från en av dem. Det blev ett långt ärende i tingsrätten, vilket Odenvik har skrivit om i sin bok om Öckerö

---

⁴³ Identifikationen osäker i ett par fall, men har kunnat förbättras med hjälp av rullor för enrolleringen och andra källor. Sören Trulsson: se mer på sidan 16).

⁴⁴ Nämnd som sådan 1736 och 1746 (VHHR).

⁴⁵ Se bilaga 2.

socken. Vid sin död 1758 efterlämnade Per Nordtman en efter den tidens mått ansevärd förmögenhet. I testamentet 1755 5/9 gjordes de tre döttrarna till lika arvingar till Öckerö Sörgård. Nathan Odenvik refererar i sin bok till bouppteckningen efter Per Nordtman⁴⁶. Änkan uppbar sedan 36 daler silvermynt om året från flottans pensionskassa.

Per Nordtmans hustru Anna Elisabeth var dotter till kyrkoherden i Torslanda 1691-1709 **Per Larsson Böcker**. Han hade från 1679 eller 1680 varit komminister ("kaplanen Peder Larsson") i Kungälv, där han var född. Det skulle stämma att han skrevs in vid universitet i Köpenhamn 1670 20/7 som "Petrus Laurentii Norvagus". Fadern hette Lars Olsson Böcker och var tunnbindarmästare⁴⁷. Man kallade oftast tunnbindare för böckare på den tiden. Det kom sig av att man till största delen arbetade med träslaget bok. Han arbetade bland annat med tillverkning och lagning av tunnor för krut och kalk för Bohus fästning. Per Böckers mor hette Johanna Hansdotter och flyttade till honom i Torslanda några år efter makens död före 1669. Hon dog där 1699 i den aktningvärda åldern 93 år. Per hade en bror som hette Hans. Han var skraddarmästare och nämns från 1673 då han tog över moderns gård.

Hans Larsson var gift två gånger, första gången något efter 1675. Han och första hustrun var som folk var mest då för tiden. De förekom ofta som faddrar bland de olika hantverkarna i staden. Det är svårt att få kompletta uppgifter om personer i Kungälv före 1796 på grund av brand i kyrkoarkivet. I

---

⁴⁶ Denna bouppteckning kunde jag aldrig lokalisera, då den inte finns på landsarkivet och då jag inte lyckades få tillgång till Odenviks efterlämnade arkiv. Men Sture Olofsson på Hälsö fick fram en kopia från en släktutredning, sannolikt kommen från Odenvik, och lät publicera den i ÖÖSF-bladet 2007:1.

⁴⁷ Det skall här sägas att denna släkt Böcker inte får förväxlas med Göteborgssläkten Böcker, vilken var mera bemärkt och förekommer i biografiska verk. Ett exempel på att en sådan förväxling skett är den på nätet (geni.com), där man liksom Odenvik sätter Brita Gothenia som hustru till Per Larsson Böcker, men dessutom påstår att denne Per Larsson var handlande i Göteborg.

födelseboken 1696-1730 som är den enda tidiga bevarade kyrkboken nämns inte hustrurnas namn. Hans hade vissa förtroendeuppdrag och var en "bofast och ärlig man". Han hade inte så mycket med rätten att göra, men hustrun fick böta 1697 för att hon rivit ner en bit av "hagen kring gärdet". De beskyllde en man för att ha stulit ett par lakan från dem under högmässan på Kyndelsmässodagen 1698, men rätten kunde inte överbevisa honom om stölden (i stället blev han dömd för sabbatsbrott eftersom han ju inte varit i kyrkan då). Hans första hustru skrivs som krympling 1704 och dog 1709 (begravdes den 14 maj). Hans gifte om sig, och en hustru börjar åter skrivas som fadder från 1710. I övrigt nämns denna inte i bevarade källor. Båda försvinner som faddrar efter maj 1720. Hans Larsson hade med första hustrun en son, nämnd utan namn 1698.

Under sin tjänst i Kungälv hade Per Larsson det inte så lätt. Han klagade 1683 i Rådhusrätten på att han inte fått någon lön under några år. Nu beslöt man att kalla in borgerskapet för att redogöra för sitt gods och sin egendom, så att man kunde skattlägga dem. Det hade varit "stor oreda, svärjande och bannor" i samband med uttag av skatt tidigare. Ändå hade han kunnat köpa ett par åkerjordar i staden 1682, vilka uppbjöds för lagfart så sent som 1688. Om det var dessa åkrar som avsågs när han i februari 1700 "genom sin brodher Borgaren Hans Larsson" lät uppbjuda "sin gård" första gången är svårt att säga, men faktum är att han och hustrun ägde en gård i Kungälv, vilken efter deras död 1715 inlöstes för skuld och såldes till färgarmästaren Dropp (!). Det heter då om denna gård i domboken 21/3 det året: "sal. Anna Uthfalls arvingars gård" och 25/4: "sal. Hr. Per Larssons arvingar".

Per Larsson kallade sig inte Böcker under tiden i Kungälv. Hans kallelse 1691 till kyrkoherdetjänsten kommenteras så här när man skulle söka ny kaplan till Kungälv: "Proponerades för Borgerskapet att Emedan Cappellanen wällärdhe hr. Pehr Larson är vocerat⁴⁸ och kallat till Pastor till Torslandhe

och Ökröö pastorat, och således capellanie tiensten här i stadhen vacant, förehållandes Brogerskappet om theras tankar huem dhe tänka till Capellan här i Stadhen igien kalla wille, då eenhelleligen wppå öfwerhetens godha behagh föll dheras vota och kallelse på wällerdhe Anders Anderson att må få till Capellan". Denne kallades i februari 1692 från Blomsholm i Skee pastorat och kallade sig Tranchelius.

När Per Böcker började sin tjänst i Torslanda gjordes som vanligt en tillträdessyn på prästgården för att utröna om någon reparation behövde göras. Den 6 juni 1692 inlämnade Per Böcker husesynsinstrumentet till tinget, där han begärde att rätten av detta "täcktes erfara uti vad villkor han nu samma prästgård emottager, och att honom reparation måtte förund bliva av den som vederbör". Hans önskan bifölls av tinget. Några personliga notiser om Böcker finns inte i bevarade källor. År 1696 fick han tinget att fridlysa den lilla växande skog han hade på prästgården Noleröds ägor. Ladugården behövde repareras 1705. Han fick då ersättning men inte så mycket som han begärt. Tre år senare begärde han på nytt medel till reparation av sina hus, men hänvisades till att först låta göra en besiktning. Den hanns dock inte med före hans död. Enligt ett åldrigt herdaminne skall han ha författat ett herdaminne på latin i versform om sina föregångare i pastoratet. Enligt samma källa var det i maj 1709 som han avled. Det kan stämma, eftersom stilen i kyrkboken blev annorlunda under våren. Han blev nog uppemot 60 år gammal.

Per Böcker hade fem överlevande barn. Ytterligare ett barn föddes under tiden i Kungälv, men dog tidigt och begravdes den 24 januari 1690. När ett av barnen föddes hade man som fadder den yngste brodern Utfall, Carl. Pers hustru (se nedan) kallas i kyrkboken ibland Christensdotter och vid ett par tillfällen Utfall⁴⁹. En av bröderna Utfall skänkte också vid ett tillfälle pengar till Öckerö kyrka. Dottern Catharina gifte sig med faderns

---

⁴⁸ Detsamma som kallad/kallat.

---

⁴⁹ Se också tidigare på den här sidan om hennes namn enligt protokoll i Kungälvs RR.

efterträdare Lars Lachonius (det kom dock en annan präst emellan). Dottern Helena blev 1719 gift med Lars Lachonius bror Jacob. De blev bosatta i Göteborg hos Helenas moster, änkan Märta (=Marichen i min artikel om Utfall nedan), där Helena sedan dog 1733 (begravd 1 april). Sonen Lars var från 1716 lots i Kungälv, från 1717 löjtnant vid Göteborgs amiralitet och gifte sig i Kärr i Torslanda. Han dog ung, 1724 eller 1725. Sonen Christian var amiralitetspastor 1729-40, präst i Enslöv i Halland från 1741 till sin död 1762 och anfader för den finska grenen av den här släkten Böcker⁵⁰.

Kyrkoherde Böckers hustru hette **Anna Christensdotter** och var dotter till rektorn i Kungälv, senare kyrkoherden i Hjärtum socken, Christen Jacobssen, och dennes första hustru Anna. Christen kom från Uddevalla och använde därför namnet Odevallensis, senare modifierat till Utfall. Att Christen var född i Uddevalla, att han varit rektor i Kungälv i ett antal år före 1648, och att hans första barn var ett s.k. trolovningsbarn, framkommer i ett brev till kungen för att slippa straffas med två års suspension från tjänsten. Då han fick mycket goda vitsord som rektor och även på andra sätt uppfört sig oklanderligt, beviljades han undantag från straffet. Det var sannolikt sonen Jacob som föddes 1648. Han blev handelsman och rådman i Göteborg. Hans sex söner adlades von Utfall och gick alla den militära banan. Johan var chef för Göteborgs amiralitet från 1729, senare amiral, Jacob kapten vid Göteborgs amiralitet och Peter kapten på en ostindiefarare, senare kommandör, vid Göteborgs amiralitet. Kanske var det genom denna släktförbindelse som Per Nordtman kom in vid amiralitetet. Christens andra hustru Elsa Lemmich kom också från Uddevalla. Mer om släkten Utfall kan läsas i min artikel om denna, publicerad i ÖÖSF-bladet 2009:2.

Per och hans hustru fick många barn, 12 stycken: Påvel 1708, Peter 1710, Per 1712, Kerstin 1714, Anna 1715, Anders 1719, Johanna 1720, Pernilla 1722, Pernilla 1724,

---

⁵⁰ Denna gren är utforskad av Jan-Yngwe Linderhav och publicerad i ÖÖSF-bladet 2005:2.

Lars 1726, Cornelius 1728, samt Ingeborg 1730. Påvel hade säkert namn efter sin farbroder som måste ha varit död då, men varifrån farbrodern fick detta för trakten ganska ovanliga namn är obekant. Namnen Peter och Per var efter deras morfar som avlidit 1709. Kerstins namn kom från farmodern och Annas från mormodern, Anders från farmors far och Johanna från morfars mor. De båda Pernilla hade namn efter sina avlidna bröder Per, och Lars efter sin morfars far. Att det inte blev någon Jacob beror på att farfadern inte var död innan Per och Anna Lisa slutade att få barn. Men varför man inte fick någon Rasmus (barnens farfars far) är svårt att säga. Cornelius går inte att förklara. Det var en namnform som var på modet med ursprung i Holland. Många svenskar emigrerade dit och ändrade sina namn. Så blev till exempel Nils Cornelius, Olof Rolof och Erik Didrik. Ingeborg är också svårt att se varifrån man fick.

Av de tolv barnen överlevde bara fyra till vuxen ålder. En **Påvel Nordtman** var fadder vid ett dop 1727 hos Pers svägerska. Det var hans son och inte hans bror född 1687, vilket man kan se av testamenten och bouppteckningar⁵¹. Han måste ha avlidit före 1758. De andra överlevande var döttrarna Kerstin, Anna och Johanna. **Kerstin** var gift (andra gången) med ostindiefararen Olof Sörensson från Röd Nordgård i Torslanda. Han var med på skeppet Friedericus Rex Sueciae på dess färd till Kanton i Kina 1735-36. Genom upptakten av honom i en faddernotis vid en viss tidpunkt gick det att få fram vilket skepp han seglade med. Olofs resa till Kina finns beskriven i en dagbok förd av skeppsprästen Bengt Montan. Man kan där följa den långa färden från dag till dag med redogörelser för stormar och stiltje, fåglar och flygfiskar, exotiska frukter och för nordborna sällsamma kineser, liksom sjukdomar och olyckor som drabbade besättningen. På det stora hela var resan inte särskilt dramatisk. Den inbringade som de flesta resorna stora pengar för handelsmännen och besättningen. Säkert

---

⁵¹ Jacob Rasmussons testamente i VHHR 1717 14/6 och Per Nordtmans bouppteckning 1758 enligt not 11.

hade Olof med sig souvenirer hem som barnen när de senare föddes kunde förundra sig över. Ostindiska kompaniets verksamhet var en viktig faktor för uppbyggandet av Sveriges välstånd⁵².

Figur 11. Björkö Ryd. Gården där Kerstin Persdotter Nordtman bodde med sin man, Olof Sörensson. Foto i hembygdsgården, avfotograferat av förf.

Olof Sörensson på Ryd kallade sig med tiden Hising, men det berodde på att han kom från Hisingen och inte på att han var släkt med andra personer med det namnet, exempelvis den adliga släkten Hisinger⁵³. Det användes för att skilja honom från andra med samma patronymikon. Fadern hette Sören Olsson och var kronobåtsman eller kronoskeppare. Olof föddes innan familjen kom till Nordgården i Röd i Torslanda. Med stor sannolikhet kom familjen närmast från Innegården i Låssby i Björlanda, där det 1699 fanns en husman Sören Olsson som var 33 år gammal och hade

seglat i 12 år och där Olof bör ha varit född. Olof Sörensson hade en yngre bror med samma namn, vilken var nämndeman och tog över gården, en bror som hette Anders, var sjöman och blev gift i Hästevik, samt en bror som hette Carl och var styrman, sannolikt inom handelssjöfarten. Carl blev gift och bosatt i Kärr. Ingen av dem använde namnet Hising. Olof d.ä., Anders, Olof d.y. och Carl var de enda fyra till vuxen ålder överlevande av nio bröder. De hade inga systrar. Att ett par får nio söner och inga döttrar måste vara mycket ovanligt.

Kerstin dog mellan december 1802 och mars 1803. Hon finns inte införd i dödboken, men med hennes bouppteckning underskriven 1803 9/3 får vi en bortre gräns. Sista gången hon nämns i mtl är 1803 (daterad 1802 27/11). Barnen nämns där. Om dem skall här bara sägas att dottern Pernilla blev gift med bokhållaren Hjertman, Ingeborg med skepparen Olof Norin och Maret med åbon Petter Grotte⁵⁴.

Anna Nordtman blev gift I med Bryngel Andersson från Björkö Bångegård, II med Anders Olsson Gadd från Björlanda och III med Rasmus Mattsson från Brattön i Solberga. **Johanna** gifte sig I med sjökaptenen Johannes Bogman⁵⁵ och II med Carl Kullman. Hon var bosatt i Marstrand men flyttade hem till Öckerö som änka. Per Nordtmans dotterdotter Magdalena Persdotter (dotter till Kerstin) bodde hos honom och blev 1761 gift med Anders Utbult.

⁵² Dagboken är kopierad och renskriven av mig och finns i min ägo i en pärm tillsammans med allmänna uppgifter om Ostindiska kompaniet.

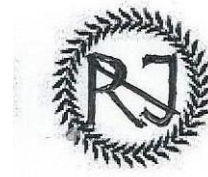
⁵³ Det går inte att få ihop alla dem som kallade sig Hising till en släkt. Jag har undersökt detta, liksom Hisingforskarna (=orten Hisingen) Margareta Eriksson, Claes Kennroth och Anna-Stina Karlsson. Göteborgsforskarna Wilhelm Berg och Olga Dahl har inte heller fått ihop dem. Jag har sett att några Hising i Göteborg kom från Amhult och andra gårdar i Torslanda. Andra kom från Säve m.fl. socknar. Det var som i andra städer vanligt att man tog ett släktnamn syftande på hemorten. Det finns också personer med namnet Hising på många andra orter i Sverige. Man borde kanske göra en sammanställning och visa på de olika samband som ändå finns.

⁵⁴ Om dessa släkter och de ingiftas härstamning har jag skrivit artiklar, där Hjertman och Norin kommit in på ÖÖSF:s hemsida 2016 och Grotte i ÖÖSF-bladet 2014:1.

⁵⁵ Angående släkten Bogman se min artikel i ÖÖSF-bladet 2010:2. På hemsidan kan man även komma till en artikel från 2016 om Carl Kullman från.

Förkortningar (utöver dem som antas vara allmänt kända):

Enrolleringen: utskrivning av båtsmän utöver rotebåtsmännen.
Höll på större delen av 1700-talet.
HDD: Herredagsdomböcker
ISHR: Inlands Södra Håradsrätt
KBB: Kongelffue Byes Bog (Rådhusrättens protokoll)
Kopieboken: Brev och andra handlingar rörande frälsegårdar 1570-1670. Arkiverad i Landskontoret.
LR: Länsräkenskaper
NRR: Norske Rigsregistranter
RR: Rådhusrätten
VHHR: Västra Hisings Håradsrätt

Figur 12. Sigill från 1686 med initialerna R J N = Rasmus Jönsson Nordtman. Användes av sonen Jacob Rasmusson som nämndeman. Hittat i länsräkenskaperna och avritat av förf.

Slutord

Så här vill jag lägga fram allt jag fått fram om kaparen Per Nordtmans familj, Per Nordtman som jag själv och så många öbor härstammar från och som omskrivits så mycket i lokal litteratur. Jag har fokuserat på hans farfar Rasmus Jönsson som genom sitt ämbete och sin person gett upphov till så många källnoteringar att hans liv kunnat bli ovanligt väl kartlagt. Forskningen om denna släkt har varit som en röd tråd i min forskning under nästan 40 år. Den har resulterat i en djupgående kännedom om personernas liv och associerade släkter i Västsverige. Under min långa släkt- och hembygdsforskning har jag kunnat glädja mig över många nya rön och samband, men även frustrerats av källornas ofullkomlighet och nya frågor som dyker upp och som troligen aldrig kan besvaras. (Inte blott frågor om härstamning och familjemedlemmar tränger sig på, utan frågor som hur lagmannen Jens Christenssen kunde komma från Sverige och bli kunnig och erfaren i norsk lag, och vem som tog hand om Jacob Rasmusson de första sex åren, innan fadern gifte sig.) Den här forskningen har gjort att jag, liksom i brännpunkten, kunnat följa släktens anor långt bakåt i tiden, samtidigt som jag haft förmånen att följa min släkts utveckling in i framtiden genom barn och barnbarn. Inget av detta visste jag något om när jag i ungdomen tog långa promenader längs stränderna på Hönö. Jag vill uttrycka det förunderliga med allt detta genom att citera Evert Taubes slutrader i visan "Inbjudan till Bohuslän":

...”Där, mellan hav och land, på sand som skrider,
på tång som gungar, kan du ensam gå,
och leva i de längst förflydda tider,
och i ditt släktes framtid likaså”

Henrik Karlsson

1986-2016

